

Katja Mihurko Poniž
Ljubljana

FANTJE BEREJO DRUGAČ(N)E KNJIGE

»Že kot otroka so me jezili ženski liki v delih Ericha Kästnerja in njegov sarkastičen odnos do žensk, ki se je še posebno močno izrazil, kadar kot matere niso bile več koristne svojim sinovom. Zaradi tega sem postala sumničava tudi do vseh drugih moralnih načel v njegovih otroških knjigah.«

Avstrijska pisateljica in esejistka Ruth Klüger (roj. 1931) se v navedenem odlomku spominja svojega zgodnjega doživljanja Kästnerjevih del in ga poveže z vprašanjem o vplivu spola na recepcijo umetniških del, ki je rdeča nit njene zbirke esejev *Ženske berejo drugače*.¹ Avtoričina razmišljanja odpirajo tudi vprašanje o tem, ali se ta vpliv pojavlja že v otroški dobi. Novejše raziskave, ki bodo predstavljene v nadaljevanju, so pritrtilen odgovor na to vprašanje podkrepile s statističnim zbiranjem podatkov, na osnovi katerega so raziskovalci in raziskovalke skušali dognati, zakaj fantje berejo manj in drugačne knjige kot dekleta.

Dekliška literatura nekoč

Na začetku novega tisočletja se je tako zgodil pomemben preobrat – raziskovalno izhodišče niso več bralne navade fantov, ampak se le-te raziskujejo glede na spoznanja, ki so jih prinesle raziskave o bralni socializaciji deklet.

Naraslo zanimanje za vlogo žensk v produkciji in recepciji literarnih del je v zadnjih desetletjih namreč sprožilo nastanek številnih zanimivih študij. Ena izmed novejših, knjiga Susanne Barth *Dekliška branja*,² se sistematično posveča povezavam med ženskim branjem, osebnostnim razvojem in socialno-kulturnimi procesi. Pri tem avtorica ugotavlja, da je mogoče potegniti lok med značilnostmi današnjega dekliškega branja in tistimi, ki so se izoblikovale pred več stoletji. Že takrat so dekleta rada brala, kar je med pedagogi in varuhi morale dvignilo veliko prahu, saj so se bali, da bi bralke izgubile stik z realnostjo in bi se njihove »pretirane« bralne navade odražale celo na njihovi konstituciji, na telesu, ki je bilo v 18. stoletju definirano kot živčno in občutljivo. Zato so nastale nove literarne zvrsti, v katerih so avtorji in avtorice poskušali nagovarjati mlade bralke.

V 19. stoletju so mnoge pisateljice in pedagoginje v romane vključevale »žen-

---

¹ Ruth Klüger, *Frauen lesen anders*, München, Deutscher Taschenbuch Verlag, 1996.

² Susanne Barth, *Mädchenlektüren. Lesediskurse im 18. Jahrhundert*, Frankfurt/Main, New York, Campus 2002.

sko vprašanje« in literarno delo razumele kot medij, v katerem so dekleta iskala in našla odgovore na vprašanja o lastnem osebnostnem razvoju.

Že pred dvema stoletjema je torej obstajala literatura, ki je bila pisana z mislijo na deklico in žensko kot bralko. Tako je seveda še danes, a zdi se, da je imela delitev na »žensko« in »moško« branje za ženske manj usodne posledice kot marsikatera druga.

Rezultati novejših empiričnih raziskav

Novejše raziskave, predvsem študija PISA, namreč dokazujejo,³ da se prav na področju bralnih navad in recepcije besedil pojavljajo največje razlike glede na spol. Študija PISA iz leta 2000 je preverjala bralno kompetenco na treh področjih: posredovanje informacij, interpretacija, reflektiranje in vrednotenje besedila. Posebno pri slednjem so bile razlike med dečki in deklicami največje. Njihove sposobnosti so se razlikovale tudi glede na to, ali je bil tekst opremljen z grafičnimi dodatki ali ilustracijami ali brez njih. V tem slednjem primeru so se deklice bolje odrezale, prav tako tudi pri hitrosti branja.

V nemškem kulturnem prostoru so ti rezultati vzbudili širšo razpravo o vzrokih, ki so pripeljali do takšnega odnosa mladih do knjige. Na knjižnem sejmu v Leipzigu so zato 22. marca letos organizirali simpozij na temo *Majhna razlika in njene posledice za bralno obnašanje deklet in fantov*. V nadaljevanju članka bom zato prikazala spoznanja nemških raziskovalk, ki se posvečajo temu problemu.

Profesorica dr. Christine Garbe⁴ je rezultate študije PISA povezala z bralno motivacijo in iz tega izhajajočimi bogatejšimi bralnimi izkušnjami, saj so dekleta mnogo bolj naklonjena branju kot fantje, kar je razvidno tudi iz podatka, da v državah OECD 45 odstotkov deklet navaja kot svoj najljubši konjiček branje, medtem ko se je med fanti tako odločilo le 25 odstotkov. Zelo pomemben pa je podatek, da se med dekleti in fanti, ki radi berejo, ne pojavljajo razlike v bralni kompetenci. Ključno vprašanje, ki nam ga zastavljajo rezultati študije PISA, se torej glasi, zakaj fantje ne berejo tako radi kot dekleta in kakšne posledice ima to za njihovo nadaljnjo izobraževalno in življenjsko pot.

Bralna klima v družini

Bettina Hurrelman, ena izmed najuglednejših nemških raziskovalk mladinske književnosti, vidi razloge za takšen odnos fantov do knjige v družinskem okolju. O tem piše v svoji študiji *Bralno vzdušje v družini*⁵, ki je nastala na osnovi ankete med otroki v starosti od devet do enajst let. V družinskem okolju je namreč največkrat mati tista, ki otrokom posreduje bralno kulturo, in to neposredno z branjem otroških knjig ali pa posredno z lastnim branjem. Medtem ko dekleta, ki se zgledujejo po materi, z branjem širijo svoje obzorje, pa fantje materino dejavnost

³ Kratica PISA pomeni »Programme for International Student Assessment«. Gre za raziskavo, ki jo je izpeljala Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD) in jo objavila v mednarodni publikaciji.

⁴ Christine Garbe, *Mädchen lesen ander(e)s als Jungen. Unterschiedliche Leseinteressen und Leseweisen – Empirische Befunde und Erklärungssätze*. 15. september 2003. <http://www.querelles-net.de/forum/10.2shtml>, objavljeno tudi v 2. letošnji številki revije JuLit.

⁵ Bettina Hurrelmann; Michael Hammer; Ferdinand Nieß, v sodelovanju s Susanne Epping in Irene Oferinger: *Lesesozialisation*. Bd. 1: *Lesesozialisation: Leseklima in der Familie*. Studien der Bertelsmann Stiftung, Gütersloh: 1993.

sicer sprejemajo, vendar je, posebno v bolj patriarhalno usmerjenih družinah, ne posnemajo. Podobno sliko si fantje lahko ustvarijo tudi v vrtcu in šoli, kjer se srečajo predvsem z vzgojiteljicami in učiteljicami.

Spoznanjem Bettinne Hurrelman pritrjujejo tudi rezultati raziskave, ki jo je izvedel nemški inštitut za raziskovanje otroških medijev (Institut für angewandte Kindermedienforschung),⁶ saj so fantje navedli, da se s starši le redko kdaj pogovarjajo o knjigah, če že, pa veliko pogosteje z materami kot z očetmi, saj le-ti večinoma berejo le časopise in strokovne revije, v »najboljšem« primeru pa akcijske romane. Pri tem pa so prav starši tisti, ki v zgodnjem otroštvu najbolj vplivajo na otrokove bralne navade, in to tako z zgledom (navedena raziskava je pokazala, da aktivni mladi bralci izhajajo predvsem iz družin, kjer vsaj eden od staršev bere), kot tudi z izbiro knjižnih daril, z domačo knjižnico in z odnosom do knjige in bralne kulture nasploh. Socializacija otrok pri tem seveda ni nepomembna, saj se v medijih kot igrače za deklice pojavljajo predvsem tiste, s katerimi se je mogoče igrati doma, medtem ko naj bi fantje izbirali tiste, s katerimi odkrivajo in »popravljajo« svet. Deklice tako pogosto že skozi igro vzpostavljajo socialne odnose in se vživljajo v vloge drugih, kar jim olajša »vstop« v fiktivni svet literarnega dela. Tudi Bettina Hurrelmann ugotavlja, da se dekleta lažje vživijo v izkušnje drugih ljudi, zaradi česar jim je pri poku književnosti tudi lažje brati literarne tekste.

Vpliv pouka književnosti na otrokov odnos do branja

V kolikšni meri je negativen odnos do branja pri fantih povezan z poukom književnosti, je raziskovala prof.dr. Karin Richter z univerze v Erfurtu in ugotovila,⁷ da otrokom, predvsem fantom, knjige, s katerimi se srečajo v šoli, niso všeč. V intervjuju za nemško televizijo MDR je zato razložila,⁸ kje se po njenem mnenju skrivajo razlogi za nastalo situacijo in kako bi jo bilo mogoče spremeniti. Učitelj ali učiteljica, ki poučujeta v osnovni šoli, bi morala imeti najširšo izobrazbo, in to tako v smislu poznavanja posebnosti otroške recepcije literature kot tudi mladinske literature nasploh. V Nemčiji se ji kot velik problem razkriva tudi starost učiteljskega kadra, saj je povprečna okrog petdeset let, kar pomeni, da so mladi učitelji in učiteljice, ki so se pri svojem študiju seznanili z modernimi metodami, v razredih izjeme. Drug problem pa so seveda učni načrti, ki bi morali biti bolj fleksibilni in vključevati tudi aktualno mladinsko knjižno produkcijo. Država pa bi morala po mnenju prof. dr. Karin Richter pomagati tako, da bi otrokom omogočili boljši dostop do knjige.

Vpliv zakonitosti književnega trga

Prav na to je opozoril tudi mladinski pisatelj Christian Bienek, ki se zaveda, da njegove knjige berejo predvsem tisti otroci, katerih starši si lahko privoščijo nakup knjige: »Večino pisem mi napišejo otroci zdravnikov. Na žalost se zelo

⁶ Rezultati te raziskave so objavljeni v: Ulrike Bischof; Horst Heidmann: Lesen Jungen ander(e)s als Mädchen? Untersuchungen zu Leseinteressen und Lektüregatifikationen. *Medien Praktisch Heft 3/2002* (Gender, Sex & Medien, s. 27–31).

⁷ Karin Richter; Monika Plath: *Entwicklung von Lesemotivation bei Grundschulern – Möglichkeiten und Grenzen schulischer Einflussnahme*. Präsentation der Ergebnisse, Januar 2002, Universität Erfurt, Institut für Grundschulpädagogik und Kindheitsforschung.

⁸ Intervju je objavljen na spletni strani: <http://www.mdr.de/leipzig-liest/kinder-und-jugend/227298.html> (15. 9. 2003).

redko zgodi, da mi piše delavski otrok!« je dejal v intervjuju za nemško televizijo MDR.⁹

Christian Bienek je opisal tudi svoje izkušnje z obiskov osnovnih šol, v katerih je predstavljal svoje knjige. Na vprašanje, ali se dekleta pri njegovih nastopih obnašajo drugače kot fantje, je odgovoril:

»Ja, manj so komunikativne. Zanimivo pa je, da v dekliških šolah dekleta mnogo lažje postavljajo vprašanja. Moja najbolj nenavadna izkušnja pa se je zgodila v Münsterlandu. Tam sem vprašal: 'Kdo med vami rad bere?' Nihče se ni oglasil. Po prireditvi je prišlo k meni sedem deklet in mi reklo: 'Me poznamo vse vaše knjige, ampak nismo hotele tega reči pred fanti.'«

In kakšne so razlike med knjigami, ki jih radi berejo fantje in tistimi, ki jih rade berejo dekleta? Bienek odgovarja:

»Dekleta rada berejo knjige, v katerih igrajo glavno vlogo fantje, ker jih zanima, kakšni so fantje. Fantje sovražijo branje knjig, ki jih rada berejo dekleta. Čisto ekstremen primer za to je moja knjiga *15, vlačuga, devica* (*15, Schlampe, Jungfrau*), ki ima rožnate platnice. V Frankfurtu sem bil v neki privatni šoli in neki fant je dvignil roko in vprašal: 'A ste čisto znoreli? Kako lahko naredite takšne platnice? To knjigo moram prebrati za nemščino in sem jo torej bral v podzemni. Vsak tretji je buljil vame.' Seveda zato, ker so platnice narejene za dekleta, na kar založbe nikoli ne mislijo. Ta stvar z otroško in mladinsko knjigo je ženska stvar in zato sem rad zraven. Če grem na bralno turnejo, vidim samo ženske: knjižničarke, učiteljice, prodajalke v knjigarnah, le tu in tam se pojavi kakšen moški, ki mi reče: 'Samo po svojo ženo sem prišel.' Če kot fant stopim v knjigarno in hočem kupiti knjigo, je pred mano cel kup knjig, ki že z naslovom nagovarjajo dekleta. In kaj naj rečem drugega kot: 'Tu ni ničesar zame.' Ženske so tiste, ki odločajo o teh stvareh.«

Kaj berejo in česa ne berejo fantje

Raziskava že omenjenega inštituta za raziskovanje otroških medijev je pokazala, da fantje dejansko segajo po drugačnih knjigah kot dekleta, saj so anketiranci v starosti od 6 do 18 let na prvo mesto postavili kriminalke, na drugo fantazijske zgodbe in pravljice, na tretje mesto so se uvrstile knjige, ki opisujejo različne pustolovščine, peto mesto pa si delijo znanstvenofantastične knjige in knjige, ki so nastale po filmski ali televizijski predlogi. Na prvem mestu seveda kraljuje Harry Potter, čeprav so mnogi vprašani odgovorili, da ga sploh niso prebrali do konca, medtem ko »klasikov« mladinske literature, na primer knjig Astrid Lindgren, fantje skorajda ne berejo več.

Kar 55 odstotkov anketiranih fantov v starosti od 10 do 16 let več ne bere mladinske literature. Veliko jih sploh ne zna navesti svoje najljubše knjige ali povzeti vsebino knjige, ki so jo nazadnje prebrali. Samo dva odstotka vprašanih fantov je kot razlog za to, zakaj radi berejo, navedlo pogovor z vrstniki.

Kako vzpodbuditi fante k branju

Prof. dr. Christine Garbe je v svoji študiji *Dekleta berejo drugač(n)e knjige*, poskušala razložiti pomanjkanje veselja do branja pri fantih in navedla predloge za spremembe.

---

⁹ Intervju je objavljen na spletni strani <http://www.mdr.dr/kultur/literatur/605735.html> (15. 9. 2003).

Avtorica piše, da moramo izhajati iz spoznanja, da otroci in pubertetniki od knjig pričakujejo, da jih zabavajo in razburkajo njihovo domišljijo. »Da bi ustvarili življenjsko dolgo, stabilno bralno motivacijo, mora otrok v obdobju med osmim in dvanajstim do trinajstim letom branje doživljati kot nekaj, kar mu prinaša veselje. Tisto, kar je veselilo prejšnje generacije otrok, danes prinašajo drugi mediji (avdiovizualni, elektronski – kasete, zgoščenke, televizija, video, gameboy, računalniške igrice).«

Drugi razlog za pomanjkljivo bralno motivacijo pri fantih pa vidi nemška raziskovalka v tem, da šola pravzaprav vzpodbuja beg otrok v druge medije in premalo spodbuja branje nasploh. Med teorijo, ki se predava na univerzi, in prakso, ki se odvija v razredu, vlada po mnenju prof. dr. Christine Garbe, velik prepad. Zato predlaga, naj se že v osnovni šoli fante načrtno spodbuja k branju, učne načrte pa spremeni tako, da bodo knjige nagovarjale tudi fante in ne le dekleta. Šola mora tudi zapolniti vrzel, ki se je pojavila, odkar starši v veliki večini z lastnim zgledom ne spodbujajo več otrok k branju, ampak tudi sami iščejo razvedrilo v drugih medijih.

Razvijanje bralne kompetence je pomembno tudi za uspešnost na drugih področjih, saj so prav tisti učenci in učenke, ki so se dobro odrezali pri preverjanju bralne kompetence, dosegali tudi najboljše uspehe pri reševanju kompleksnih matematičnih nalog.

Čeprav je pričujoči članek nastal predvsem glede na raziskave, ki so se odvijale v nemškem kulturnem prostoru, je prikazana spoznanja verjetno mogoče opaziti tudi pri nas. Morda bi bilo zato smiselno, da predmet raziskav, ki se posvečajo problematiki spolne razlike na tem področju, niso le stvari (berila, učbeniki), čeprav so tudi te raziskave še kako pomembne, ampak predvsem otroci sami.

LESEN JUNGEN ANDER(E)S?

Die jüngsten internationalen Studien zum Leseverhalten und zur Textrezeption kommen zu dem Ergebnis, dass die Geschlechtsunterschiede beim Lesen beträchtlich sind. Besonders im deutschsprachigen Raum eröffneten die Ergebnisse empirischer Untersuchungen lebhaft Diskussionen.

Im vorliegenden Beitrag wird dargestellt, wie sich einige angesehene Leseforscher mit der Frage, warum Jungen ander(e)s als Mädchen lesen, auseinandersetzen.